

MANİSA İLİ AKHİSAR İLÇESİ YATAĞAN KÖYÜNDE EVLİYA KÜLTÜ

Gürol Pehlivan*

ÖZET

Manisa ilinin Akhisar ilçesine bağlı Yatağan, bir Alevî köyüdür. Köy, Saruhamanoğulları zamanında yaşadığı düşünülen Yatağan Mahmud Sultan'ın türbesi etrafında kurulup gelişmiştir. Burada 1826 yılında kapatılan bir Bektaşî zaviyesi olduğu bilinmektedir. Köy, 20. yüzyıl başlarında ikiye ayrılmış ve Sünnetçiler adında yeni bir köy kurulmuştur.

Çalışmamız burada yaptığımız alan araştırmasına dayanmaktadır. Köy çevresindeki yatırlar incelenmiş, ayrıca köyde yapılan ritüellerde evliya kültürünün izleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ritüellerde, çok belirgin bir Hz. Ali kültürü ile karışık bir hâlde, evliya kültürünün izleri görülmektedir.

Bu çalışmamızla, incelediğimiz köy ile yöredeki Sünnî köyler arasında, veliye inanç hususunda temelde fark olmadığı tespit edilmiştir. Her iki grubun uygulamalarında görülen farklılıklar ise, tarihsel devirler içinde oluşmuş kimi törensel değişimlerin bugünkü şekilleridir.

Anahtar Kelimeler: Manisa, Yatağan, Evliya Kültü, Hubyar Sultan Ocağı, Yatağan Mahmud Sultan.

Giriş

Yatağan Köyü, Manisa'nın Akhisar ilçesine bağlı bir Alevî köyüdür. Deniz seviyesin-

den 450 m. yükseklikte olup, Akhisar'a 17 km. Manisa'ya ise 69 km. uzaklıktadır. 2000 yılı nüfusu 459 kişi olup, Sivas ve Tunceli'den birkaç hane göç almıştır. Göç edenler de Alevî'dir. Köyün büyük kısmı İmam Rıza koluna bağlıdır (Şahan, 2005: 9).

Köyün Bizans devrindeki adı Karapavli'dir (Gökçen, 1950: 47). Köyün Saruhamanoğulları zamanında Yatağan Mahmud Sultan'a vakfedildiği bilgisi ileri sürülmektedir de (Müderrişoğlu, 1956: 12; Can, 1997: 80) bu görüş, tam olarak kanıtlanamamaktadır. Çünkü bu görüşe mensup olan Müderrişoğlu ve Can'ın, 1371 tarihli Revak Sultan vakfiyesi şahitleri arasında yer alan Şeyh Osman-ı Rumi oğlu Mahmud Dede'yi Yatağan Mahmud Sultan olarak kabul etmelerinin bilimsel bir kanıtı yoktur (Uluçay, 1940: 28). Osmanlılar zamanında Gördük kazasına bağlı köyün daha sonra vakıf durumu iptal edilerek tımar hâline getirildiği; ancak sonrada eski statüsüne kavuştuğu görülüyor.¹ Nitekim zaviye olarak varlığı sonraki yüzyıllara ait belgelerde de açıkça görülmektedir (Müderrişoğlu, 1956: 13-14). 1826 yılında Yeniçeri Ocağıyla birlikte kapatılan Bektaşî tarikatına ait mal ve araziler de müsadere edilmiştir. İşte bu müsadere esnasında Yatağan Köyü'nde bulunan ve Yatağan Baba Zaviyesi olarak anılan dergâhın 1354,5 dönüm tarla ve bağının olduğu kayıtlıdır (Telci, 1997: 35, 41-43) Bizce köyün bir Bektaşî zaviyesinin hemen yanında kurulması, günümüzde varlığını sürdüren pek çok yatırım köyde bulunmasını açıklamaktadır. Muhtemelen bu zaviyenin etrafına gömülen şeyh ve dervişler yatır olarak kabul edilmiş, bunun

¹ Uluçay, 1946: 71-72; bu arada Can'ın Yavuz Sultan Selim'in Yatağan Baba'ya Saruhamanoğulları'nın temlik ettiği yeri geri aldığı (s. 87), ifadesinin hatalı olduğunu belirtelim. Çünkü belgede açıkça vakfın Yavuz'dan evvelki bir zamanda mensuh olduğu kayıtlıdır. Bu mensuhluk da muhtemelen Fatih Sultan Mehmed'in vakıfları iptal etmesi uygulamasıyla ilgilidir. Fatih'in bu uygulaması için bkz. İnalçık, 2000: 130-131.

* Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Bilimi Anabilim Dalı.

sonucu olarak da köy örneğine az rastlanacak kadar çok sayıda yatır barındıran bir költür merkezi olmuştur.

Yukarıda coğrafî ve tarihî durumundan kısaca bahsettiğimiz köy hakkında evliya kültürünü tahlil etmeyi amaçlayan bir çalışma yaptık. Türk halk Müslümanlığının evliya kültürü merkezli oluşu gerçeği bu sahaya dikkatimizi yoğunlaştırmamıza sebep teşkil etmiştir. Nitekim Ahmet Yaşar Ocak:

“Hangi nedenle olursa olsun, daha önce de söylendiği üzere, Türk halk İslamı’nın temel karakteristiği, evliya kültürü merkezli oluşu, dolayısıyla, daha yukarıda açıklandığı gibi, geniş ölçüde mistik bir mahiyet taşıması, başka bir ifadeyle, tasavvufi etkilerin şekillendirdiği bir Müslümanlık yorumu olmasıdır.” (Ocak, 2001: 52) diyerek bu durumu tespit etmiştir.

Bu araştırmada köydeki yatırlar, bunlar etrafında oluşmuş uygulama ve anlatılar tespit edilerek, “yorumlamacı” ve “anlamacı” bir eksende analiz edilecektir.

1. Velînin Özellikleri

Yatağan Köyü’nde velî olmanın ilk şartı Hz. Muhammed’in torunu olmak veya onu ve torunlarını canından çok sevmektir. Anlayışa göre *“Peygamberin torunlarını sevmeyen kişilerin duası kabul olmaz ve onların kalbi katıdır.”* Bilindiği gibi Alevîlikteki Hz. Ali anlayışı ile tarihi Hz. Ali arasında önemli farklar vardır (Birge, 1991: 151-157; Fırlı, 1996: 246-252). Bu durum, özellikle Hz. Ali’nin menkıbevî hayatının anlatımlarında bütün canlılığı ile görülmektedir. Köyde Hz. Ali’nin doğum öncesinde olanlar ve doğumyla ilgili bir menkıbe bunun en bariz göstergesidir:

“Hz. Ali annesinin karnındayken öyle ağırlaşmış ki kocası, ailesi yanına gelince kadın yerinden kıpırdamıyormuş. Kim gelirse gelsin kıpırdamıyormuş. Hz. Peygamber gelince karnındaki çocuk kadını ayağa kaldırıyormuş, ama bu durumu kadından başka hiçkimse bilmiyormuş. Fesatçılar Hz. Ali’nin babasına ‘Karın sen girince ayağa

kalkmıyor da Hz. Muhammed girince ayağa kalkıyor.’ diyorlarmış. Hz. Ali’nin babası da bu duruma üzülerek, durumu karısına açmış ‘Sen niye böyle davranıyorsun?’ diye serzenişte bulunmuş. Karısı da ‘Bunu ben kendim yapmıyorum ki bu karnındaki beni kaldırıyor.’ demiş. [Kocası] ‘Madem öyle karnının bir tarafına değirmen taşı, öte tarafına bir değirmen taşı bağlayalım, bakalım seni yine kaldıracak mı?’ demiş. Yine Hazretin babası giriyor ve yerinden kıpırdamıyor. Hz. Peygamberi çağırıyorlar. Peygamber daha kapıyı açar açmaz değirmen taşı ile beraber ayağa kalkıyor. O zamanlar Hz. Muhammed’in peygamber olduğu biliniyor. Hz. Ali, Allah’ın hikmet-i ilahisine bak ki daha anasının karnında iken Hz. Peygamber’e saygı gösteriyor. Bunun üzerine Hz. Peygamber şu hadisi söylüyor: ‘Eğer ana rahminden doğduğunu görmeseydim Alim Allah diye sana tapardım.’. Ali’de öyle bir güç var ki Hz. Peygamber bu sözü söylemek zorunda kalıyor.

*Alim de anadan dünyaya geldi
Gören ebelerin tepkisi şaştı
Hiç kimse tutamadı yüz üstü düştü
Yüz üstü düşen Ali’dir*

Hz. Ali anadan doğunca yüz üstü düşmüş ve kimse tutamamış. Elinden tutup kimse kaldıramamış. Herkes şaşırılmış, ‘Bunda bir varlık var.’ demişler. Zaten anasının karnındayken bir varlık olduğu belliymiş. Bir de ağlama tutmuş ki Mekke şehrini sallıyormuş. Gök gürültüsü gibi. Ali’nin narasına benzeyen kudretten bir varlık. Gidiyorlar Peygamberi çağırıyorlar. Hz. Peygamber gelince [Ali, Peygamberin] koluna yapışıyor. Evvela Hz. Peygamber’in yüzünü göreyim, diye yere kapanmış. Hz. Peygamber’i görünce sesi kesiliyor. Peygamber ‘Su getirin.’ diyor. Hz. Ali’yi yıkıyor, yıkarken o mübarek kendiliğinden çevriliyor. Çevrile çevrile yıkamış Hz. Peygamber. [Görenler] ‘Ya Resulallah bu yeni doğan çocuğu sen yıkarken; çocuk, sağdan sola, soldan sağa dönüyor. Bunun hikmet-i ilahisi ne?’ demişler. [Peygamber de] ‘Şimdi ben bu çocuğu yıkarken çocuk dönüyor. Ben de ölünce cenazemi Ali yıkayacak. Ben de öyle döneceğim.’ demiş. Hakikaten de Hz. Ali efendimiz, Hz. Peygamberi-

mizi yıkarken Peygamber'in vücudunu döne döne yıkamış." (K.K.1)

Görüldüğü gibi Hz. Ali'nin doğumu da olağanüstüdür. Bilindiği gibi dinî şahsiyet ve kahramanlar halk anlatılarında diğer insanlardan farklı olarak dünyaya gelirler. Bu durum onların Tanrı'nın korumasında olduklarının en bariz göstergesidir. Burada da Hz. Ali daha doğarken Hz. Muhammed'e olan saygı ve bağlılığını göstererek, gelecekteki konumunun ilk işaretlerini vermektedir.

Hz. Ali'nin yaratılışından gelen bu başkalık gelenekte şu şekilde açıklanmaktadır:

"Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi kendi nurundan yarattı. O yüzden, bunlar ne dediyse Allah yapıyor. Bu nedenle Alevîler; Hz. Ali'ye, Hacı Bektaş'a, Baba ve Dedelere saygı gösteriyorlar. Çünkü bunların tamamı Peygamber sülalesidir." (K.K.1)

Baba ve dedelere saygı gösterilmesinin nedeni, onların Peygamber sülalesinden olmalarıdır. Bu kadar çok Baba ve Dedenin oluşu ise inanç içinde şu şekilde mantığa büründürülmüştür:

"Cebrail Peygamber'e geldi. 'Ya Ebu'l Kasım'ı veya Fatıma'nın oğullarından birini alacağım' dedi. Peygamber 'Kasım'ı alırsa ben üzülürüm; Hasan ya da Hüseyin'i hem Fatıma hem de Ali üzülür.' diye düşündü ve kendi oğlunu Cebrail'e verdi. Bunun üzerine kâfirler 'Senin soyun kesik.' diye Peygamberle uğraştılar. Hz. Peygamber üzüntü ile düşünürken Cebrail geldi. 'Senin soyun dünyadaki en çok soy olacak.' dedi. Bu nedenle Peygamber'in ailesi en geniş ailedir. İki büyük varlık [Hz. Fatıma ile Hz. Ali] birleşmişler ve Ehl-i Beyt olmuş." (K.K. 2)

Alevî inanç sisteminin en önemli öğelerinden olan Hz. Muhammed'in zâhiri, Hz. Ali'nin ise bâtını temsil ettiği fikri bu köyde de mevcuttur. Dolayısıyla velî algılamasında Hz. Ali'nin çok önemli bir yeri vardır. Köyde "Allah beş kişinin her istediğini yapmaktadır." görüşü hâkimdir. Bu şahıslar ise Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz.

Hüseyin'dir. Bu kişiler aynı zamanda dünyayı yönetmekle görevlidirler. "Hz. Ali ile Allah arasına mümkün değil girilmez." cümlesi, Hz. Ali'nin bâtının efendisi olduğunun göstergesidir.

On iki imam içinde köyde en fazla ismi geçen Hz. Hüseyin'dir. Bunun başta gelen sebebi de Kerbela'da hunharca şehit edilmesidir. Örneğin susuz kalmasıyla ilgili bir anlatı şu şekildedir:

"Kerbela vak'asında Hz. Hüseyin isteseydi su içerdi. Parmağı ile Fırat nehrine işaret etmesi kâfi idi. Ancak o, Allah'a söz vermişti. Onu takip edenler ona su vermedikçe su içmeyecekti. Nitekim kâfirlerle konuştu, dedi ki: 'Ben su içecek olsam işte su, o sırada elinden veya ayağından su fıskırdı, ama ben Allah'a söz verdim. Sizden bir yudum su içmedikçe su içmem. Maksadım da sizi cehennemden kurtarmak.' Ama su vermediler, şimdi cehennemden en altındalar." (K.K. 1).

Köydeki yatırlara gelince, bunların Hz. Ali'nin torunları, yani Ehl-i Beyt'ten olduğuna inanılmakta ve bu nedenle saygı gösterilmektedir.

Velî olabilmenin diğer önemli bir şartı da "Kalbi temiz, dili kalaylı" olmaktır. Bu durumu ifade edebilmek için bir köylü şu menkıbeyi anlattı:

"Hızır aleyhisselam yolda gidiyor. Yolda bir çobana rastlıyor. Çoban 'Ak keçi kara keçi, ak keçi kara keçi' diyor. [Hızır] 'Ne yapıyorsun oğlum?' diyor. Çoban 'İbadet ediyorum.' deyince, Hızır 'Böyle ibadet olmaz.' [diyor]. Çoban 'Nasıl yapıyorsun?' diyor. Hızır: 'Allahü Ekber, de; Kur'an oku.' falan diyor. Çoban namaza duruyor. 'Allahü Ekber' diyor. [Bu sırada] Hızır denizin üzerinde gidiyor. Çoban ne diyeceğini unutunca, bir taban, Hızır'ın arkasından geliyor. Hızır bir bakıyor, denizin üstü tozlu yol olmuş, çoban arkasından geliyor. 'Ne yaptın oğlum?' diyor. Çoban 'Ne diyecektim ben?' diye sorunca, Hızır 'Beğendiğini oku.' diyor. Ermek ille Hz. Peygamber'in sülalesinden olmakla değil, kalbi temizlemekle" (K.K. 2).

Köylüler tarafından evliyaya yapılan niyazların, gösterilen hürmetin sebebi velînin iradesinin Allah'ın iradesinde yok olmasıdır. Dolayısıyla Allah'ın iradesi, velînin iradesinde ifadesini bulmaktadır. Bu durum, köylüler tarafından "Erenler her şeyi yapmaya kâdirdir." cümlesiyle ifade edilmektedir.

"Evlîya yüksek yerleri, dağlık tepelik yerleri sever." inancını hâkimdir. Bunun nedenini sorduğumuzda ya cevap alamadık ya da aldığımız cevaplar "daha rahat ibadet edebilmek" örneğinde olduğu gibi fazla tatmin edici değildi.

Köyde, erenleri ziyaretten sonra, yatırın çevresinden hiçbir şey alınmaması gerektiği inancı, kuvvetli bir biçimde yaşamaktadır. Köylüler arasında, evliyadan izin alındığı takdirde, yatırın çevresinden bir şeyler alınıp alınmayacağı konusunda fikir birliği mevcut değildir. Bir kısmı alınabilir, derken; diğer bir kısmı, özellikle kadınlar, kesinlikle alınmaması gerektiğini ifade ettiler. "Erenler korudu mu tam korur." yargısı, bu inancı dillendirmektedir.

Evliyanın savaş zamanında Müslüman ordularına yardım ettiğine inanılmaktadır. Bu durum, Türkiye'de yaygın bir inançtır ve konuyla ilgili pek çok anlatı mevcuttur. Biz de köyde derlediğimiz bir inanç anısını kaydetmek istiyoruz:

"Kıbrıs olayında bir gece damdaydık. Yâren Baba tepeden kuzeye doğru öyle bir hızla gidiyordu ki arkasından alevler parça parça kopuyordu. Ancak bir çağırın oldu mu erenler 'imdada yetişeyim' diyerekten hızla giderler. O gün 'Erenlerin acele bir işi vardı ki muhakkak ona gidiyor.' dedim." (K.K.1).

Evliyanın cuma ve pazar akşamları birbirini ziyaret ettikleri inancı köyde hâkimdir. Cuma akşamından kastedilen perşembeyi cumaya bağlayan gecedir. Pazar gününe ise köyde "Palamut" adı verilmektedir. İnanışa göre erenler birbirlerini ziyarete gittiklerinde aşikâr görülebilirler. Bunun olabilmesi için şart olan: "Yalnız ağzın kalaylı olacak, biraz kal-

binde onlara karşı saygın olacak." şeklinde ifade edilen gönül temizliği ve inançlı olmaktır.

Evliyanın sadece mezarında değil, onun keramet gösterdiği yahut nazarının değdiği yerde de dilek dilenebilir, dua edilebilir. Bunun köydeki örnekleri Zincirli Dede ve Palamut ağacıdır. Sözü geçen palamut, köyün dışındaki ulu bir ağaç olup bugün ortadan kalkmıştır. Buraların erenlerin nazargâhı olduğuna inanılmaktadır. "Erenler 'Bizi görmek, ziyaret etmek isteyen burayı ziyaret etsin.' demiş" inancı hâkimdir.

Evliya ile ilgili bir diğer inanç da cesetlerinin çürümediğine dairdir. Bu konuda Hacı Bektaş Velî türbesinde yatan Mürsel Bali ile Kerbela olayında, başta Yezid'in taraftarı iken, Hz. Hüseyin'in tarafına geçen hür örnek olarak gösterilmektedir.

Sadece insanlar değil, hayvanlar bile evliyaya hürmet gösterir, onlara niyaz ederler. Örneğin köylüler turna kuşlarının kuzeye göç ederken Yâren Baba Yatırının etrafında üç kez dönmelerini zikretmektedirler. Turnaların dönüşleri esnasında seslerini de değiştirdiklerine inanılmaktadır.

Velînin ateşe hükmedebilmesiyle ilgili olarak da Hacı Bektaş Velî ve Karadonlu Can Baba ile Moğollar arasında geçen menkıbe anlatılmaktadır (Gölpınarlı, 1990: 38-43).

Köyde evliyaların çeşitli hayvanlara dönüştüğüne inanılmaktadır. Örneğin Hacı Bektaş Velî'nin güvercin donuna girerek Anadolu'ya geldiği esnada, Karaca Ahmed şahine dönüşerek kendisini yakalamaya çalışmış; ancak Hacı Bektaş onu alt etmiştir. Bu olay, bilinen ve sıkça anlatılan bir menkıbedir. Ayrıca köydeki yatırlardan Zincirli Dede'yle ilgili de böyle bir anlatı tespit ettik.

Evliyalarla ilgili üzerinde durmak istediğimiz son özellik, öldüğü zaman vücudunu da kurtararak göğe yükselmesidir. Görüştüğümüz bir kaynak kişi konuyla ilgili şu bilgiyi verdi: "Evlîyaların bizim gibi kemiği olmaz me-

zarda. Onlar ruhunu kurtardıktan sonra, tenini de kurtarıp öyle giderler cennete." (K.K. 1).

Buraya kadar verdiğimiz özelliklere çok sayıda başka nitelik de eklenebilir. Çünkü bütün bu özellikler, velînin iradesinin Allah'ın iradesi olduğuna dair sarsılmaz inançtan kaynaklanmaktadır. Bu itikat, diğer tüm inançları mümkün kılmaktadır. Böylece velî; güvencine dönüşebilir, yağmur yağdırabilir, gerekirse düşmanlarını tabii felaketler aracılığıyla yok edebilir. Artık o her şeye kâdirdir; çünkü her şeye kâdir olan Allah'ın dostu ve sevdiğidir. Bu durum sadece halk inançlarıyla açıklanabilecek bir mahiyette değildir. Özellikle tasavvufî akımların bu inançların kökleşmesinde çok önemli bir işlevi olduğu söylenebilir.

Tasavvufun velîye verdiği özel önem ve ona yüklediği özellikler çok sayıda çalışmanın konusu olmuştur.² Tasavvufun klasik kaynaklarından popüler mahiyetteki menâkıbnâmeler kadar uzanan çizgide, bu özellikleri pek kolay bir şekilde görmek mümkündür. Bu inanç, uygulama ve anlatılara bakıldığında Türklerin İslamiyet'ten önceki inançlarının da etkileri bariz bir şekilde görülür. Eski Türk inanç sistemi, Şamanlık, Uzakdoğu ve İran dinleri, Yahudilik ve Hristiyanlığın etkileri bu anlayışın oluşmasında çeşitli derecelerde katkıda bulunmuşlardır (Ocak 1983).

2. Yatırlar

Yatağan Köyü, Akhisar'ın geneli dikkate alındığında engebeli ve yüksek bir arazide kurulmuştur. Oldukça geniş bir költ alanı oluşturan çevresindeki yatırlar da genellikle tepelerdedir. Köyde yatır kelimesinin yerine "Dede" sözcüğü kullanılmaktadır.

Dağ ve tepeler gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla eski devirlerden beri ululuk, ilahilik timsali olarak kabul edilmiş ve dolayısıyla ilahi varlıkların mekânı olarak düşünülmüş-

tür. Orta Asya'da Türklerin dağları kutsal kabul ettikleri, bu durumun İslamiyet'ten sonra da devam ettiği açıktır (Ocak, 1983: 70-78).

Yatırların bulunduğu költ alanlarıyla ilgili diğer önemli bir özellik de ağaçlık alanların içinde bulunmalarıdır. Çamlarla kaplı bu alanlardan ağaç kesilmemekte, hatta bir kuru dal bile alınmamaktadır. Köyde yaygın olan inanç, yatırların ağaçları koruduğu şeklindedir. Bir kişinin, yanlışlıkla bile olsa, evine buradan bir dal götürmesi durumunda; Dedelerin o kişiyi rahatsız edeceklerine inanılmaktadır. Bu inanç, çeşitli anlatılarla desteklenmektedir:

"1998 yazında Yatağan Köyü'nde bir kişi dozerle yol yapıyormuş. Yol Martla (Mert Dede)'nin oradan geçiyormuş. Mert Dede'nin önündeki adak kesilen çamı 'Çürük bu çam, kaktırıverelim' diyerek iteklemek istemişler. Ağacı kaktırmak için dozeri kullanan kişi birdenbire bir gümbürtü duymuş, zelzele gibi bir gümbürdeme. Etraftaki diğer insanlar hiçbir şeyin farkında değilmişler. Dozerci 'Ne oldu?' diye sormuş, etraftakiler 'Bir şey yok.' diyorlarmış. Dozerci 'Mutlaka bir şey oldu.' demiş ve biraz sonra da 'Tamam ben bırakıyorum.' diyerek geri dönmüş." (K.K. 1, 2).

Bu ve bunun gibi anlatılar için köylülerin yorumlarına başvurduğumuzda, erenlerden izin almak gerektiğini, eğer kalbinde kötülük yoksa Dedelerin yapılan şeylere izin verebileceğini ifade etmektedirler. Ancak yakmak veya satmak için odun toplayanların işlerinin doğru gitmediğini, yoksulluk çektiklerini de ilave ettiler. Bu konuda bir köylünün söylediği "Erenler korudu mu tam korur." yargısı köydeki genel kanaati özetlemektedir.

Alevî köylerinin genellikle gözden uzak, dağlık yerlerde kurulmaları ve çok erken tarihlerde köyde bir Bektaşî zaviyesinin varlığı, burayı evliya költü bakımından ilginç bir konuma getirmiştir.

Mekânla ilgili bu açıklamaların ardından köy ve çevresinde bulunan yatırlar hakkındaki tespitlerimize geçmek istiyoruz.

² Örneğin Selvi, 1990; Ocak, 1992.

Yâren Baba

Köyün ve yörenin en yüksek tepesindedir. Tepede bir kaleye ait olabilecek birtakım kalıntılar mevcuttur. Buraya “Kırklar Tepesi” adı da verilir. Yâren Baba hakkında bilinenler menkıbевî mahiyettedir.

Bu yatırla ilgili şu menkıbe köyde anlatılmaktadır:

“Yâren Baba gelmiş, şuraya tepeye konmuş. Konunca şavkı, bu mübareklerin alınlarındaki nur şavk yeri, Manisa’da oturan Saruhan beyine her gün görünürmüş. [Yâren tepesi Manisa’nın tam karşısına düşmektedir.] Birkaç devamlı görüldüğü bu şavk, beyin nazar-ı dikkatini çekiyor. Birkaç atlıyı ‘Işığın yanında kim varsa bana getirin.’ diyerek gönderiyor. At[lı]lar geliyor, bakıyorlar ki bir derviş oturur durur orada. Askerlerle hoş beş ettikten sonra, askerler Saruhan beyi tarafından yollandıklarını ‘Şavkını gördüğü için seni almaya gönderildik.’ diyorlar. [Yâren Baba] ‘Ben gitmem Saruhan beyi kendisi gelsin.’ diyor. Her hâlde asker, gelsin, diye zorlamıştır; ama Yâren Baba nasıl yaptıysa gelmiyor. Askerler götüremeyince Saruhan beyine gidiyorlar. ‘Derviş Baba gelmiyor, seni istiyor.’ diyorlar. Saruhan beyi ‘Peki, gidin söyleyin. Beni askerlerimle, her şeyimle ağırlayabileceğime geleyim.’ diyor. Bir kişinin orduyu nasıl besleyebileceğini enler biliyor; ama bey bilmiyor herhâlde.

At[lı]lar Yâren Baba’ya gidip ‘Saruhan beyi gelecek; ama her şeyiyle onu ağırlayabilirsen gelecek.’ diyorlar. Yâren Baba ‘peki, gelsinler. Benim hepsini ağırlamaya gücüm yeter.’ diyor. Saruhan beyi tüm ağırlıklarıyla geliyor. Hoş beş ettikten sonra önce hayvanlara yem vermek gerekiyor. Saruhan beyi ‘Derviş Baba, hayvanlarımızın karnı acıktı. Yem verelim.’ diyor. Yâren Baba ‘Peki’ deyip, enler bizim kaba ağacın birine ayağı ile dokunuyor. Ağaçtan arpa akmaya başlıyor. Hayvanlarını doyuruyorlar. [Saruhan Beyi] ‘Eee hayvanları sulama vakti geldi enler.’ diyor. Yâren Baba taşa basıyor, taştan su çıkıyor, hayvanlarını suluyorlar. ‘Derviş Baba bizim de karnımız acıktı ne olacak? diye sorulunca, Yâren Baba ‘Siz sofranın öte yanını kolay.’ diyor. Herkes sofranın öte yanını kolay.

Görünmezinden siniler üzerinde yemekler geliyor. Herkes doyduktan sonra, sofranın görünmez kimse tarafından kalkıyor. En sonraki sofranın bir tanesi kalkmıyor. Derviş Baba ‘O sofranın bir noksanı var da ondan kalkmıyor.’ diyor. Saruhan beyi ‘Ne noksanı var?’ deyince, kıymetli kaşıklar, çatallardan birkaç tanesini askerden biri aşırmuş. Çatalı kaşığı yerine geri koyuyorlar, o sofranın böylece kalkıyor.

Saruhan beyi, o sırada ne konuşurlarsa, nasıl idare oluyor musun mu, dedi. Ne dediyse, ‘Sana biraz ülke vereyim de bu masraflarını karşılansın.’ demiş. Sonra ‘Nereden nereye vereyim?’ demiş. Erenler ‘Şu bastonumu arkama atayım, düştüğü yerden bu tarafa olan yerin emlağı benim olsun. Ben bunu fakire, fukaraya, dervişlerime yedireyim.’ demiş. Saruhan beyi ‘Canım oturduğun yerden attığın zaman nereye düşecek?’ demiş. Yâren Baba da ‘Bey, ben kalkar da atarsam sana ülke kalmaz, senin ülkeni geçer benim bastonum.’ demiş. Sonra oturduğu yerden bastonu atıyor. Şimdi Medar çayının ya kaynağı ya da üzerindeki köprüden girerken içeriye oradaki yolun orada bir su varmış. O su hâlâ orada duruyormuş, baston oraya kadar düşmüş. O arazi Yâren Baba’ya verilmiş ve tüm gelenler tekkenin emlağından istifade ediyorlarmış.

Bu anda Saruhan beyi Yâren Baba ile ne konuşurlarsa Saruhan beyi ‘Sana kızımı verdim.’ diyor. O mübarek de, enler ‘Ben de evlatlığa aldım, kabul ettim.’ diyor. Yâren Baba ile Saruhan beyinin kızı orada bir hayat yaşarken geyikler varmış. Kız geyikleri güder, sağarmış. Bir gün canı sıkılmış Leyla Hatun’un. Yâren baba bunun farkına varmış ‘Leyla, kızım, bugün canın sıkın ne oldu?’ deyince, kızcağız seslenmemiş. O, anlamış işi [Leyla Hatunun] ağzına tükürüyor ve kız bundan hamile kalıyor. İşte o ağzına tükürmesinden, şimdi köyde türbede yatan Hayran Mahmut dünyaya geliyor. Anasıyla oğlu şimdi türbede yatıyor. Karısı ile Hayran Mahmut değil.” (K.K.1).

Yukarıdaki menkıbe, Anadolu’da pek çok varyantı tespit edilen bir olay örgüsüne sahiptir. Bu tip menkıbelerde ilgili dervişe tekke kurması için yörenin hâkimi tarafından toprak verilmesi, velînin kerametlerine bağlanarak

izah edilmektedir. Anadolu'nun Türkler tarafından iskânında çok önemli bir yeri olan kolonizatör dervişlerin (Barkan, 1942) hatıralarının halk düşüncesinde yaşayış biçimi olarak kabul edilebilecek bu tip anlatılar, hem kutsal tarihi inşa ederek yöre insanının geçmişiyle bağlar kurmasını temin eder hem de dünyevî otorite ile kutsal otorite arasındaki güç dengesi hakkında dinleyenlere mesajlar verir. Bu menkıbeyi tahlil ettiğimizde şu adımlardan oluştuğunu görüyoruz:

1. Yâren Baba bölgeye gelir, nuru Manisa'dan görülür,
2. Saruhanoğulları beyi kendisini yanına çağırır; ama o gitmez ve beyi bulunduğu yere çağırır,
3. Bey, maiyetiyle geldiğinde onu ağırlayıp ağırlamayacağını sordurur. Dede, ağırlayabileceğini söyler,
4. Bey gelir. Yâren Baba, beyin hayvanlarını bir ağaçtan çıkan arpayla besler, taştan çıkan su ile sular,
5. Bey ve adamlarını görünmez kimsenin hizmet ettiği sofraya ile doyurur, bu sofralardan biri kalkmaz. Dede, sofradan bir şeyin çalındığını söyler. Alınanlar iade edilince sofraya kalkar,
6. Bey, Baba'ya toprak vermek ister. Yâren Baba kabul eder,
7. Arkasına attığı bastonun gittiği yerleri beyden ister, bey azımsar. Bunun üzerine ayaktayken attığında bastonun beyin topraklarını aşacağını ifade eder. Attığı baston ovanın öteki ucuna gider, bey o toprakları Baba'ya verir,
8. Bey, kızını Yâren Baba'ya verir. Baba, kızı evlat olarak kabul eder,
9. Baba ile yaşayan Leyla Hatun, geyik güder ve saçar; fakat bir gün canı sıkılır. Durumu fark eden Yâren Baba, kızın ağzına tükürerek onu hamile bırakır. Doğan çocuk Hayran Mahmut Sultan olur.

Menkıbenin ilk üç adımında velî zat (manevî hâkim) ile bey (dünyevî hâkim) arasında tanışma ve bir anlamda birbirini deneme söz konusudur. Yâren Baba, beyin ayağına gitmeye gerek dervişleri çağırmanın değil, onların ayağına gitmenin şart olduğunu beye ifade eder. Bey de görünüşte hiçbir şeye sahip olmayan birinin kendisi ve adamlarını nasıl ağırlayacağını sorarak, Yâren Baba'ya hafif bir alaycılıkla hitap eder. Ancak ağırlanacağı cevabını alınca, Baba'yı denemek maksadıyla onun ayağına gider.

Sonraki iki adımda Yâren Dede gösterdiği dört keramet ile beyi ikna eder. Taştan su çıkarma, yoktan yiyecek var etme gibi motifler, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde de görülen mucize motifleri olup Gayr-ı Sünnî menâkıbnâmelerde sıkça görülmektedirler (Ocak, 1992: 75). Bu motiflere Sünnî menâkıbnâmelerde pek rastlanmamaktadır (Ocak, 1992: 76). Gizli olayların farkına varma ise, her iki grupta olan menkıbelerde de sıkça rastlanılan bir motiftir.

6-8. adımlarda bey artık ikna olmuş gibi görünse de aslında yine de velînin gücünü tam olarak idrak edemediği metin tarafından gösterilmektedir. Çünkü Yâren Baba'nın bastonunu atabildiği uzaklık kadar yer istemesini küçük görmektedir. Bu kerameti de görünce bey tam olarak inanmış ve en büyük mükâfat olarak kızını Baba'ya vermeyi teklif etmiştir. Velî ise, dünyadan vazgeçtiğinin bir kanıtı olarak, beyin kızını evlat olarak kabul etmiştir. Görüldüğü gibi burada mana sultanı, madde hükümdarına galip gelir. Böylece bu tip anlatılar inananların hayatını tanzim etme görevini yerine getirmektedirler. Ayrıca bir tekkenin nasıl bu köyde kurulmuş olduğu da kutsal bir biçimde izah edilerek, mekânın kutsallaştırılması işlemi tamamlanmıştır. Çünkü çevre ancak anlatılar ve uygulamalar yoluyla kutsallaştırılabilir. Bu durumda anlatı, uygulamanın izahı, geçmişin hatırlatılması ve dolayısıyla tekrar yaşatılması işlevini yerine getirir.

Son adım, aslında ya başka bir menkıbenin bu metne dâhil edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır ya da bu anlatının ikinci epizodu olarak düşünülebilir. Çünkü burada birinci bölüm sonuçlanmış, artık Yâren Baba'nın oğlu olan Hayran Mahmut Sultan'ın nasıl dünyaya geldiğinin açıklandığı ikinci bir olay başlamıştır. Yapısal olarak bakıldığında menkıbe metinlerine bu tür eklemelerin sıklıkla yapıldığı görülmektedir. Çünkü asıl amaçları kutsal hikâyeyi anlatmak olan kişiler, genellikle, bu tür konulara dikkat etmemektedirler. Geyiklerle bir arada olmak, Bektaşî anlatılarında sıkça karşımıza çıkan motiflerdendir. Özellikle sözlü menkıbelerde karşımıza çıkan bu motif geyiklere tuz getirmek, çift sürdürmek, taş taşıtmak gibi çeşitli motiflere sahiptir (Ocak, 1983: 62-63). İkinci motif olan ağza tükürmek suretiyle hamile bırakmak ise, Hacı Bektaş Velî'nin Kadıncık Ana'yı hamile bırakması motifiyle paraleldir (Gölpınarlı, 1990: 63-64).

Bu konuda köyde hâkim olan anlayış şöyledir:

"Şimdi erenlerin, her konuda, işine karışmak Allah'ın işine karışmak gibi olur. Şimdi elini sürse de hamile olur, tükürse de hamile olur."

Burada son olarak ele almak istediğimiz konu, yukarıda Yâren Baba'ya dair kaydettiğimiz menkıbenin, aynı boydan gelen ve yine bir Alevî köyü olan Sünnetçiler'de Hayran Mahmut için anlatılmasıdır. Amacı kutsal tarihi inşa etmek ve velînin bulunduğu mekânın kutsallığını açıklamak olan insanlar için anlatının kime ait olduğu çok önemli değildir.

Hayran Mahmut Sultan

Yatağan Baba, Yatağan Mahmut Sultan ve Hayran Mahmut olarak bilinmektedir. Yatağan köyünde daha çok Hayran Mahmut olarak anılmaktadır. Menkıbevî olarak Yâren Baba'nın nefes evladı olarak kabul edilmektedir. Köy içerisindeki türbede Leylihan Sultan ile yan yana yatmaktadır. Mezar taşında herhangi bir yazı yoktur. Leylihan Sultan'ın (yörede Leyla Ana olarak anılır), Hayran

Mahmut'un annesi mi karısı mı olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak köylüler, annesi olduğuna inanmaktadır. Türbedeki mezar taşında Neylihan Mehpare Sultan kaydı vardır (Can, 1997: 321). Köylüler Leylihan Sultan'ın da keramet sahibi olduğuna ve yılanlardan urgan yaparak odun, çırpı taşıdığına inanmaktadırlar (Şahan, 2005: 44). Türbenin ne zaman yapıldığı bilinmiyorsa da, 1799'da tamirden geçip yenilendiği biliniyor. Bu tamir esnasında buraya bir oda daha ilave edilmiş ve Yatağan kolunun başı Mehmet Ağa buraya gömülmüştür (Şahan, 2005: 18). Hayran Mahmut hakkında anlatılan menkıbeler şöyledir:

"Hacı Bektaş Velî zamanıymış. Tabî erenler birbirlerine her zaman serangâha, gezmeye giderler. Hayran Mahmut da aslana binmiş, yılanı kamçı etmiş, Hacı Bektaş Velî'ye ziyarete gitmiş. O mübarek de 'At Kayası' dediğimiz taşa biniyor, kaç yüz ton bilmiyorum. 4,5-5 metre var, 180 cm. eni var, koltuk gibi taşın oturma yeri var. Ona biniyor, bir rüzgâr, bir fırtına bizim Hayran Mahmut'la bir mevkide karşılaşıyorlar. Birbirlerine sarılıyorlar. Hacı Bektaş Velî 'Ya Mahmut, sana hayranım.' diyor. [Sonra da Hacı Bektaş Velî] 'Canlıya binmek marifet değil, asıl böyle cansız yürütmek marifet.' diyor. Böylece 'Hayran' ismini Hacı Bektaş vermiş oluyor." (K.K. 1).

Yukarıdaki menkıbenin Menakıb-ı Hacı Bektaş'ta geçen Hacı Bektaş ile Seyyid Mahmud-ı Hayrani karşılaşmasına benzerliği çok açıktır.³ Bilindiği gibi Mahmud-ı Hayrani Akşehir'de türbesi olan başka bir erendir; dolayısıyla Yatağan köyüyle ilgisi yoktur. Anlaşılan isim benzerliği sebebiyle Menâkıbnâme'de geçen bu menkıbe, Yatağan Mahmut Sultan'a uyarlanmıştır. Bu metinde geçen taşı canlandırıp ona binme motifi, Eski Türklerde mevcudiyetini bildiğimiz taş ve kaya kültürleriyle doğrudan ilişkilidir. Eski Türklerde pek çok taşın

³ Bu menkıbe için bkz. Gölpınarlı, 1990: 49; At Kayası için ise, Noyan, [1964]: 75-77.

kutsal olduğu, bu inancın günümüz Anadolu'sunda da yaşamaya devam ettiği pek çok çalışmayla belgelenmiştir (Tanyu, 1987). Aslında ilginç bir şekli olan bu kayanın, neden bu şekilde olduğunu açıklaya yönelik bir yapısı olan bu metin, aynı zamanda erenlerin birbirleriyle mücadelesini de vurgulayan bir olay örgüsüne sahiptir. Ocak'a göre sadece Gayr-ı Sünnî menâkıbnâmelerinde görülen, kendinden üstün bir velî olmasına tahammül edemeyen, rekabetçi eren tipi, Anadolu ve Rumlî'ndeki yerleşme ve iskân esnasındaki tarikatlar ve şeyhler arasındaki mücadele ile açıklanabilir (Ocak, 1992: 92). Ancak bu durumun, bizce asıl nedeni, bugün Orta Asya'da bulunan ve geçmişte de var olduğunu düşünebileceğimiz şaman anlatılarındaki rekabetçi şaman tipleridir. Bunlarla ilgili pek çok anlatı derlenmiştir (Bayat, 2005: 213-244).

Hayran Mahmut Sultan'la ilgili bir diğer anlatı da şudur:

"Yâren'den bir taşı ayağıyla atmış. Düştüğü yerde taş delinmiş. 'Bundan geçen sudan içenin ağırları kesilir.' demiş." (Can, 1997: 256).

Bu anlatı, Yatağanlılar tarafından doğru kabul edilmemektedir. Köylülere göre, delikli taş vardır ve şifalıdır; ancak Hayran Mahmut'la bir ilgisi yoktur. Yatağan'a yakın ve aynı kökten gelen bir başka Alevî köyü olan Sünnetçiler Köyü'nden olan araştırmacı, belki de kendi köyündeki bir anlatıyı kitabına koymuştur. Bu tür yerlerle ilgili anlatıların çok kısa zamanda çeşitlenebildiği göz önüne alınırsa, bu durumun normal olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Kalburca Dede

Yatağan-Sünnetçiler yolunun solunda Martla ile aynı hizadadır. Buradan bütün ova çok net görülür. Yatırın bulunduğu alanda bir çeşme vardır ve ağaçlar sıkçadır. Burada yatan Kalburca Dede'nin kim olduğu hakkında bilgi yoktur. Bilinen menkıbesinin iki varyantı vardır:

"Erenler birbirinin yanına giderkene kerametini göstermek için bir şey götürürmüş. Bu Dede de kalburla su götürmüş." (K.K.1).

Diğer anlatımdaysa:

"Kalburca Dede'nin eşi hastaymış, eşine su götürmek için kap bulamamış. Suyu kalburla almış ve eşine öylece götürmüş. Su hiç dökülmemiş." (K.K.1).

Görüldüğü gibi metinler yatırın adını açıklamaya yöneliktir.

Lokmacı Dede

Köyde eski mezarlığın içerisindeki binada gömülüdür. Yatağan Mahmut soyundan olduğu söylenmektedir. *"Lokmayı pişirirken, lokmayı çatalla veya demirle alacağına bizim erenler eliyle almış"* (K.K.3) biçimindeki bir anlatı nedeniyle bu isimle anılmaktadır.

Şimdiki türbesi yapılacağı zaman, köyde, yatırın yeri konusunda bir anlaşmazlık olmuş. Bunun üzerine kaynak kişimiz *"Ya Rabbi bende kabiliyet olmayabilir. Bir iyi arkadaşımızın gönlüne gir de şu türbeyi nerede yaparsak oraya yapalım."* demiş. Bunun üzerine şu şekilde bir rüya görmüş:

"Cereyan bulmak için toprağı kazıyoruz. Hemen bir ses geldi sağ tarafımdan. [Lokmacı Dede] 'Sen, dedi. Neden cereyan arıyon benim toprağında, benim toprağımın her tarafında cereyan var.' dedi. Biz istediğimiz yere mezar yaptık." (K.K.3).

Bu inanç anısında "cereyan" evliyanın manevî enerjisi, etkisi anlamındadır. Kaynak kişi, bu rüyasını "Benim mezarımı sağda solda arama." şeklinde yorumlamıştır ki bu durum, yatırlar hakkında araştırma yapanların sık karşılaştığı bir haldir.⁴

Martla (Mert Dede)

Yatağan'ı Sünnetçiler ve Akhisar'a bağlayan yol üzerindedir. Yatağan'a 1 km.'den az mesafededir. Yatırın olduğu tepe geniş çam alanlarıyla doludur. Eskiden iki adet olan çeşmelerden bugün biri faaldir. Konumu ve

⁴ Örnek için bkz. Özen, 1996: 23.

ağaçlık olması dolayısıyla en çok bilinen, ziyaret edilen yatırlardandır. Hıdırellez de genellikle burada kutlanır. İki kabir bulunmaktadır. Biri Mert Dede'ye, diğerrinin ise eşine ait olduğuna inanılmaktadır. Burada yatan zatlarla ilgili çeşitli rüyalar anlatılmaktadır. Bunlardan birinde Mert Dede, kısa boylu ve göbeğine kadar sakalı olan birisi olarak tasvir edilmiştir. Diğer rüyalar ise, ikinci kabirle ilgilidir. Bu rüyaların ilkinde kabirde yatanın Mert Dede'ye hizmet eden emirlerden olduğu, ikinci rüyada ise yatan şahısın Turabi isimli biri olduğu görülmüştür (Can, 1997: 27).

Bu yatırın etrafındaki ağaçları korumasıyla ilgili çeşitli anlatılar mevcuttur:

"1995 yılında takriben 73 yaşlarında olan Üzeyir isimli Yatağanlı birisinin Kırklarda [Yâren tepesi] Hıdırellez günü bize anlattığına göre olay aynen şöyle: Ben çocuktum, buralarda öküz güdüyordum. O sırada Kırkağaç'ta yapılan okul ve hükkümet binaları için buradan askerler ağaç kesiyorlardı. Köylüler buradan ağaç kesmenin doğru olmadığını söylemişler. Fakat askerler dinlememiş, kesmeye devam etmiş. Başlarında da rütbesini bilmediğim bir subay vardı. Ağaç baltayla kesiliyordu. Biz de birkaç çocuk seyrediyorduk. Ağaç yarıya kadar kesilince, ağaçtan gürültüyle beraber şimşek gibi bir ateş çıktı. Asker geriye düştü. Bunu gören kumandan ve askerler her şeyi bırakıp kaçtılar ve bir daha gelmediler." (Can, 1997: 263-264).

Kırklar

Burası Yâren tepesindedir. Yâren Dede'nin kabri dışında, taşlarla çevrili olan ve erenlerin toplandığına inanılan bir yerdir. Kırklar meclisinin burada toplandığına inanılmaktadır. Köydeki inanca göre, erenler yanlarına gelen misafirleriyle yahut ibadet edecekleri zaman orada toplanmaktadırlar. Taşlarla çevrili bu mekânın giriş ve çıkış için iki ayrı kapısı vardır. Bu yerin dışında, kadın erenlerin toplandığı ayrı bir bölme daha vardır. Kadın ve erkek erenlerin ayrı oturduğuna inanılmaktadır. Kaynak kişimiz bunun nede-nini *"Erkeklerle hizmet edecekler."* cümlesiyle

açıkladı. Bu açıklamanın mevcut sosyo-kültürel yaşantı sonucu yapılmış bir akıl yürütme olduğu açıktır. Kırklar toplantısında insanların nasıl hareket edeceği, nasıl ibadet edeceği karara bağlanır. Hz. Muhammed (s.a.v) ve torunları anılır. Onlar için kimi ağlar, kimi ibadet eder, kimi saygı gösterir. Semah dönerler.

"Şimdiki meclis gibi, orada kırklar toplanırlar. Kırklar ceminde eski evliyalar, bütün erenler toplanırlar. İnsanlar onların orada [Kırklar tepesinde] toplanacağını biliyor da o yüzden burayı ziyaret ediyorlar, bir dua alayım diyerekten." (K.K.1).

Yörede bu mekân ile ilgili bir takım inanç anıları da anlatılmaktadır. Örneğin Ahmet Karataş'ın babasının başından geçen bir olay, bu metinlerden sadece biridir:

"Babam bir gün Harta [Bakır] istasyonundan çıkmış köye gelirken tepenin tabanından geçerken 'Bir erenleri ziyaret edeyim.' demiş. Kırkların toplandığı yere yakınlaşınca bir ses duymaya başlamış. Sesi dinlemiş. Cemde kullanılan kelimeler kullanılmıyormuş. La ilahe illallah, Şah illallah, sen güzel şahımsın eyvallah gibi. Babam 'Bakalım kim olabilir?' diye merak etmiş. Kırkların toplandığı yere yakınlaşmış. Ses önlerinde ama kimse görünmüyor. Tam o çizgiye gelmiş, ayağını bir adım ileriye atamamış. O çizgiyi evliya kendilerine hudut çizmişler, öteye kimseyi geçirmiyorlarmış." (K.K.1).

At Oynadan

Burası yatır değil. Üstü düz, geniş bir alanı kaplayan bir kayadır. Mert Dede ve Kalburca Dede arasında, sık çam ağaçlarıyla kaplı bir yerdir. Kayalarda muhtelif izler vardır. Bunlar insan ve hayvan izlerine benzemektedir. Bu izler bugün büyük ölçüde silinmiştir. İnanışa göre erenler, burada keramet göstermek için at oynatmışlardır (Can, 1997: 273).

Dedecik

Yatağan'dan Sünnetçiler'e giden yol üzerinde bir çamlık içerisinde. Martla'dan aşağı yukarı 500 m. Sünnetçiler yönündedir. Burada yatanın kimliği hakkında hiçbir bilgi

yoktur. Köyden çok sayıda kişi buraya adak adamaktadır (Can, 1997: 273). Yatırın bulunduğu yerde, yapılan hayırları pişirmek için, içinde ocak bulunan bir dam vardır.

Kızlar Yâreni

Yatağan'dan Sünnetçiler'e giderken yolun solunda bulunan bir çamlık içinde olup Sünnetçiler köyüne 1 km. mesafededir. Buraya niçin bu isimin takıldığıyla ilgili bir bilgi bulunamamıştır.

Zincirli Dede

Yatağan köyünün girişinde bulunan bir evin yanındadır. Burasının bir velînin nazargâhı olduğu kabul edilir. Bu nedenle burası bir yatır olarak kabul edilmektedir. Burasıyla ilgili efsane şöyledir:

"Köyün içindeki bir evin orada bir evliya nazargâhı varmış. Ev yanmaya başlıyor. Ev yanarken bir kuş uçmuş yangın içerisinden. Kanatları zincir, kuyruğu zincir. Yangının içinden çıkıp bir tarafa konmuş. Her tarafını bir zincir olarak görmüşler, yangını söndürmeye gidenler. Kuşun konduğu yeri [nazargâhı] bir mezar gibi çevirmişler. Zincirli Dede buradan gelir." (K.K. 1).

Nazargâh veya makam adı verilen yerler aslında içinde bir mezar olmayıp öyle kabul edilen mekânlardır. İnanca göre, bir velî "Bizi ziyaret etmek isteyen burayı ziyaret etsin." dediğinde, işaret ettiği yer de en az kendi kabri kadar kutsal bir hâl almaktadır. Anadolu'da bulunan bazı yatırlar bu grupta değerlendirilmektedir. Manisa şehrindeki Kemal Ümmî yatır veya Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki Veysel Karanî makamları bu duruma örnek gösterilebilir.

Ciğerci Dede

Yatağan-Sünnetçiler yolu üzerindedir. Tepede ve ağaçlık bir yerdedir. Kim olduğuna dair bilgi yoktur. Kaynak kişimiz, bu yatırın ismiyle ilgili açıklama yaparken, köydeki velîlerin bazı özellikleri hakkında da bilgi verdi:

"Ciğer pişirirken, ciğeri kaşıkla karıştıracağına eliyle karıştırmış. O da keskin, kerametleri aşikâr

evliyadır. Bazıları çok sabırlı, bazılarının canı çok tezdır, adamı çarpar." (K.K.1).

Bu velî sıkça görülürmüş; bunun sebebinin de kaynağımız şu şekilde açıkladı:

"Erenler arasındaki birbirine olan ziyaretleri Ciğerci Dede çok yapar." (K.K.1).

Abbas Dede

Yatağan köyüne en uzak mesafedeki yatırıdır. Tepelik ve ağaçlık bir bölgededir. Kimliğine dair herhangi bir bilgi yoktur.

Yediler

Yâren Baba'ya çıkarken ayrı bir mevkidedir. Taşla çevrili yedi mezara verilen isimdir.

Yemişli Dede

Yatağan köyündedir. Hakkında bilgi yoktur (Şahan, 2005: 18).

Sulu Dede

Yatağan köyündedir. Kimliği bilinmemektedir (Şahan, 2005: 18).

Garip Dede

Yatağan köyündedir. Hakkında bilgi yoktur (Şahan, 2005: 18).

Kayıp Dede (Kayır Erenlerden)

Yatağan-Sünnetçiler yolu üzerindedir. Kimliği hakkında bilgi yoktur (Şahan, 2005: 18).

3. Uygulamalar

Evliya kültürüne bağlı adak yerleri, çeşitli dileklerin gerçekleşmesi için ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretlerin daha çok maddî beklentiler için yapıldığı bir gerçekse de, sadece ziyaret edilen velînin ruhaniyetinden feyiz almak için yapılan ziyaretlerin de var olduğunu kaydetmeliyiz.

Alevî inanç sisteminde adak yerlerinin ve buralarda yapılan adakların çok önemli olduğu bariz bir gerçektir. Her ne kadar Sünnî kesimlerde de yatır ziyaretleri halk Müslümanlığının merkezinde olsa da resmî din ile çatışır bir durumdadır. Bu çatışmanın uzun bir geçmişi vardır ve çatışma hala sürmektedir.

Ziyaret Adabı

Yatağan köyünde yatırların ziyaret adabının değişmeyen iki işlemi vardır: Yatıra niyaz ile velînin ruhu için bir Fatiha, üç İhlâs suresi okumak.

Yatıra niyaz şu şekilde yapılmaktadır:

Öncelikle eşiğin önünde durulur ve eşiğe secde edilir.⁵ Daha sonra önce sağ duvar, sonra sol duvar öpülür. Eşiğe secde edilirken Allah, sağ duvar öpülürken Muhammed, sol duvar öpülürken Ya Ali kelimeleri içten geçirilir.⁶ Daha sonra sağ ayak ile türbeye girilir. Türbeye girilince sandukanın yanına gidilir. Bir Fatiha, üç İhlâs suresi okunarak velînin ruhuna hediye edilir. Bunun ardından velînin ruhaniyetinden yardım istenip dilekler içten geçirilerek dua edilir. "Şu yatan evliyanın yüzü suyu hürmetine dualarımı kabul et ya Rabbi." gibi bir cümle ile ziyaret sona erdirilir.

Daha önce de söz ettiğimiz gibi, diğer önemli bir ziyaret edebi de yatırların etrafından hiçbir şey almadan geri dönmektir. Ağaç parçası, ot vs. almak evliya tarafından rahatsız edilme sonucunu doğurur. Kaynak kişilerimizden birinin babaannesi, bu şahsa çocukluğunda, yatırları ziyaretten döndüklerinde şöyle dermiş: "Aman aman silkeleyin üstünüzü başınızı, gece geri götürttürür." (K.K. 3).

Bu arada yatırlara yapılan ziyaretlerin eski manevî havada olmadığını belirten bir köylü, konu hakkında şu açıklamayı yaptı:

"Ziyaretlerdeki eski ruhaniyet kalktı. Piknik karışımı gibi yapıyorlar. Eskiden Dede'ye hayır için, dileklerin yerine gelmesi için giderlerdi. Koç, dana vs. keserler, lokma dökerlerdi. Şimdi piknikle karışık bir hal var. Bu diğer ziyaretçiler için de var. Bu durum şeyhlerin ruhaniyetleri için de geçerli. Eskiden müritler şeyhin ekmeğinden yeyip suyundan içmek isterlerdi. Şimdi de istiyorlar; ama açlıklarından istiyorlar"

⁵ Eşiğin kutsallığı için bkz. Birge, 1991: 195.

⁶ Üçleme için bkz. Birge, 1991: 149-151; Fıçlalı, 1996: 226-232; Birdoğan, 1995: 537-538.

Dilekler ve Adaklar

"Adak (nezir) pek çok dinde görülen, herhangi bir konuda Tanrı'ya gönüllü olarak tahhütte bulunma; dinen mükellef tutulmadığı halde, kişinin kendi isteğiyle üzerine vacip kıldığı ritüel" (Gündüz, 1998: 15) şeklinde tanımlanmaktadır. Terim, Eski Türkçe'deki "İdhuk" kelimesinden gelir (Eröz, 1980: 112). Kan dökülmek suretiyle gerçekleştirilene kanlı kurban; süt, içki, kıymız, gibi içeceklerin serpilmesi veya yatır, ağaç gibi yerlere çaput, bez, ip bağlanması biçiminde yapılan kansız kurban adı verilir (Erginer, 1997: 139-140).

Araştırma alanımızda "adak, hayır, kurban" isimleriyle anılan bu faaliyet, Türkiye genelinde yapılan uygulamalarla paralellik göstermektedir.⁷ Köyde kanlı ve kansız kurban geleneği yaşatılmaktadır. Büyük isteklerde kan akıtılırken, ufak isteklerde kansız kurban uygulaması yapılmaktadır. Ancak ekonomik koşulların zorlaşması, kanlı kurban uygulamalarına olumsuz bir etki yapmaktadır. Bu noktada yörede oldukça serbest bir tutum söz konusudur. Önemli olan yatırdan bir dilekte bulunurken karşılığında bir şey vermektir.

Adak uygulamasındaki bu durum, Durkheim'in de dikkatini çekmiştir. Adı geçen sosyolog, kurban ibadetinin "bir hediye ve feragat" eylemi olduğunu düşünür ve devamında:

"Kurban her zaman, ibadet edenin özünün ya da yiyeceğinin bir parçasını Tanrı'lara bırakmayı bir ön gerçek olarak kabul eder." der. (Durkheim, 2005: 406) Yine o, bu ritüele ilişkin "do ut des" (ben sana vereyim sen de bana ver) ilkesinin geçerli olduğunu düşünür. Bu prensip, Tanrı ile kendisine ibadet eden arasında karşılıklı olarak istenilen bir hizmet alışverişi olması anlamındadır (Durkheim, 2005: 410). Adanın "feragat" temeline dayanması, bizce de oldukça makul bir izah tarzıdır. Alandan derlenen bulgular da bu yargıyla

⁷ Türkiye örnekleri için bkz. Tanyu, 1967.

örtüşmektedir. Ancak bu karmaşık ilişkiyi, her durumda, “karşılıklı bir hizmet alışverişi” şeklinde basitleştirmemiz de mümkün değildir. Nitekim herhangi bir adak adamadan dahi, kişi, sırf evliyaya hürmet ve güven duygusuyla bir yatırı ziyaret ederse, isteğinin kabul olacağına dair kuvvetli bir inanç vardır. Bu noktada köylülerce önemli görülen husus “*Kalbin temiz, dilin kalaylı [temiz, pırıl pırıl]*” olmasıdır. Kurban kesimi esnasında, kurbanın kanını yere akıtmamak ve etini bütün olarak pişirmek dikkat edilen hususlardır.⁸

Köyde en sık istenen şey çocuktur. Türk toplumunda çocuk sahibi olmanın önemi düşünülduğünde, bu durum çok doğaldır. Soyun devamının çocuk sahibi olmaya bağlı oluşu ve buna bağlı olarak da mutlu evliliğin çocukla mümkün olacağı düşünülmesi, bu konunun evli çiftlerin en önemli gündem maddesi olması sonucunu doğurmaktadır. Evliliği takip eden süre içinde kadının hamile kalmaması durumu, toplum tarafından derhal dedikodu malzemesi yapılmakta ve kadına “kısır” damgası vurulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle normal sürede çocuk olmadığında, evli çiftler derhal çareler aramaya başlamakta, çeşitli yollar denemektedirler. Bunlar arasında en geçerli yollardan biri de yatırı ziyaretleridir.

Yatağan köyünde çocuk sahibi olmak için tüm yatırlar ziyaret edilebilir; ama özellikle Hayran Mahmut türbesine gidilir. Bunun nedeni Hayran Mahmut’un doğumunun bakire bir kızıdan olduğuna inanılmasıdır. Aynı şekilde keramet olarak, Leylihan Hatun’un ağzına tükürerek çocuk sahibi olmasını sağlayan Yâren Baba da bu konuda ziyaret edilen bir diğer yatırdır. Ziyaret esnasında yatırın etrafında üç defa dolaşılır. Bunun anlamı “Allah, Muhammed, ya Ali”dir. Daha sonra velî vasıtasıyla Allah’a dua edilir. Bunun ardından yatırın etrafında bulunan böcek, buğday vs. ne

bulunursa o şey yutulur. Yutulmuş bu şeyin, doğacak çocuğun teninde “ben” şeklinde görüleceğine inanılır. Bu uygulama tüm yatırlar için geçerlidir. Mutlaka bu yatırların çevresinden alınan bir şey yutulur. Bu uygulamanın sonucuyla ilgili pek çok inanç anısı mevcuttur. Örneğin Ahmet Karataş’ın Palamut Dede’ye yaptığı niyaz kabul olduğunda, doğan oğlunun üç parmağında palamut şeklinde bir iz çıkmış. Bir diğer efsane oldukça ilginçtir:

“Martla’ya gelen bir hanım niyazını yaptıktan sonra bir böcek yutmaya çalışır. Böceği yutarken kaçtı zannedip bir böcek daha yutar. Bu hanımın çocuğu olduğunda çocuğun sırtında iki adet siyah ben görülmüştür.” (Şahan, 2005: 45).

Bu uygulama, yatırla teması ve etkiyi temin etmeye yöneliktir. Böylece yatırın çocuk yapma hassası büyüsel olarak çocuk isteyen kadına geçer (Tanyu, 1967: 327).

Çocuk olması için Mert Dede’ye gidenler ise, kurban kestikten sonra yatırın önünde bulunan iki meşe ağacına beyaz bir bez bağlarlar (Şahan, 2005: 29).

Sıtma için yörede özellikle Kalburca Dede’ye gidilir. Buraya bir tavuk götürülür. Oradaki çeşmede sıtmalılı kişi yıkanır, su içer ve ardından getirdiği tavuğu salıverir. İnanışa göre sıtma orada kalır. Ancak bugün köyde sıtma kalmadığından bu uygulama yaşamamaktadır. Görüldüğü gibi bu uygulama, tam anlamıyla, “saçı” geleneğinin bir örneğini oluşturmaktadır.⁹

Baş ağrısı için köyün dışındaki palamut ağacına soğan çivilenir. Çivileme, Türk halk kültüründe baş ağrısı için sıkça kullanılan bir tedavi yöntemidir. Manisa şehrindeki bir Bektaşî yatırı olan Haki Baba’da da, benzer bir uygulamayla, yatırın bahçesindeki iki ağaca çivi çakılmaktadır. Sırt ağrısı içinse At Oynadan’a gidilir ve oradaki izlerin üzerinde yuvarlanılır. Çünkü gerek palamut ağacı ge-

⁸ Konuyla ilgili olarak bkz. Birdoğan, 1995: 523; Bozkurt, 1990: 130.

⁹ Saçı için bkz. İnan, 1995: 98.

rekse At Oynadan evliya nazargâhıdır. Yani evliyanın nazarının değdiği, kerametlerini gösterdiğine inanılan yerlerdir. Dolayısıyla şifa verme özelliğine sahip mekânlardır.

Bu tür isteklerin sonu yoktur. Her ne dilerse dilensin, evliyanın yardımı ve bu yardımın gerçekliğine kesin olarak inanılması şartıyla dileklerin olacağına inanılır. Dilek sahipleri, istekleri yerine geldiğinde adaklarını gerçekleştirmek zorundadırlar. Büyük dileklerde kesilen kurban, adak yerinde parçalanır ve tüketilir. Alevîlerin Sünnîlerden önemli bir farkı, adak etinden adağı kesenin de yemesidir. Ayrıca hayır olarak dağıtılan nesnenin tamamının yatır ziyareti esnasında tüketilmesi gerekmektedir. Bu kurala uyulmadığı takdirde evliyanın hayır sahibini uykusunda rahatsız edeceğine inanılmaktadır.

Kurban dışında, hayır olarak, Lokmacı Dede'de lokma, Ciğerci Dede'de ciğer dağıtılır. Bunun sebebi, kerametlerini adı geçen nesnelere ilgili olarak gösteren bu velîlerin, bu yiyeceklerle yapılan hayrı daha makbul gördüklerine inanılmasıdır. Ancak hayır farklı nesnelere de yapılabilir.¹⁰

Mum adağıyla ilgili olarak kaynak kişilerin cevabı "Eskiden ışık yoktu. Türbenin içini aydınlatmak için mum yakardık." şeklindedir. Kaynak kişiler bugün bunun gereksiz olduğunu, çünkü türbelerin aydınlatılabildiğini söylediler. Onlara göre kadınların mum yakması, geleneği devam ettirmekten başka bir anlam ifade etmemektedir.¹¹ Yöre kadınları ise, niçin mum yaktıklarının açıklamasını yapamamaktadırlar. Ancak ilk açıklama olan "türbeyi aydınlatma" ifadesini, özellikle Alevîlerde önemli bir ritüel olan "çerağ yakma" ile bağlantılamak mümkün olabilir. Bilindiği gibi Alevîlerde çerağ, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah'tan gelen ilk ışık olması anısına ruhun

aydınlanmasının bir sembolü olarak algılanan ve cem törenlerinde kullanılan kandil, lamba, mum veya çıra anlamına gelmektedir (Korkmaz, 1993: 80). Ayrıca ocağa niyaz etme âdeti de Alevîlerde ateş kültürünün önemini gösteren diğer bir işaretti (Ocak, 1983: 194). Hacı Bektaş'la ilgili menkıbelere bakıldığında, onun da her büyük olay için mum yaktığı görülür. Hacı Bektaş "görünmez varlıklar" olan Gayb Erenleri'nin geldiğini ardıc ağaçlarının bulunduğu kutsal Hırkadağ'ında, iki kişinin beklediğini gösteren iki mumun yakılmış olmasından anlar. Osman Gazi'ye el vermeden önce, bir mum yakarak onun önüne koyar. Hacı Bektaş'ın otuz altı bin müridi olduğu, her mum bir müride karşılık gelmek üzere, otuz altı bin mum yaktığı belirtilmektedir (Melikoff, 1998: 129-130). Görüldüğü üzere mumun, dolayısıyla ışığın transandantal olanla ilişki kurmada sembolik bir anlamı vardır ve yatıra isteği iletirken dahi böyle bir durum söz konusu olabilir.

Bez bağlama köyde, hâla mevcuttur. Hayran Mahmut Sultan türbesinin pencereleri bez parçalarıyla doludur. Bu durum diğer yatırlar için de geçerlidir. Biz, bağlanan bezin, bir sonraki adak için bir ön anlaşma nesnesi olduğunu düşünüyoruz. Bu işaret ile ziyaretçi kendinden bir parça ile yatır arasında bir bağ kurarak, dileğini sembolik olarak mühürler. İsteğine kavuşunca da asıl adağını yerine getirir.

Bir diğer uygulama ise, yine evliya nazargâhı olduğuna inanılan delikli taşla ilişkidir. Bu taşın bir üstünde bir de yan tarafında olmak üzere iki delik vardır. Üstteki delikten taşın ortasındaki oyuğa doldurulan su, daha sonra yandaki delikten bir bardağa akıtılarak, özellikle korkan, heyecanlanan, baygınlık geçiren insanlara içirilir ve tedavi sağlanır.

Yağmur Yağdırma Töreni

Köyde yağmur yağmadığı zamanlarda yağmasını sağlamak için duaya çıkılmaktadır. Bu uygulama esnasında kullanılan nesnelere "çelikler" adı verilmektedir. Evliyalarla ilişki-

¹⁰ Evliyanın meşrebine göre adak adanması için bkz. Tanyu, 1967: 9-10.

¹¹ Karşılaştırınız Tanyu, 1967: 316-317.

lendirilen ve Horasan'dan atılıp düştüğü yerde bugün içinde buldukları kuyunun ortaya çıkmasına sebep olan bu nesnelere, eskiden dört parçaymışlar; ancak günümüzde üç parça halinde muhafaza edilmektedirler. Çeliklerin bulunduğu kuyunun ağız mermer döşeli olup derinliği üç metredir. Suyunun hiç bitmediği rivayet edilen kuyu, günümüzde dört beş artezyen tarafından suyu çekildiği için, kuru haldedir. Kuyunun yakınında tekke vardır. Bugün burası faal değildir. Köy halkının çoğuna göre Horasan'dan buraya kim geldiyse çelikler de ona aittir.

Yağmur duası şu şekilde yapılmaktadır:

Kuyunun suyu temizlenip çelikler çıkartılır, üçü birbirine bağlanarak kuyunun başındaki dut ağacına asılır. Gelen geçen, "Gökten rahmet, yerden bereket. Âmin." diyerek çeliklere su serper. Bu sırada kuyudan su alanlar da önce çeliklere bir kova su dökerler, sonra su alırlar. Çeliklere su dökülmesinin nedeni "Onlar ıslansın, biz de rahmetten ıslanalım." düşüncesidir. Çelikler üç hafta dalda asılı dururlar. Eskiden anasından ilk doğan erkek çocuğuna çam dallarından giysi yapılır, bu giysi kıyafetinin üstüne giydirilir, bir de deve çanı takılmıştır. Bu çocuk köyün bütün evlerini gezmiştir. Evlerden hayır için un, bulgur, yağ vs. toplanır, hayvan alınıp kesilmiştir. Kapının önüne hayır almaya gelindiğinde iki kişi bir kazan su getirir, kazanın içindeki tasla çocuk ıslatılmıştır. Bu sırada ıslatılan çocuğa refakat eden diğer çocuklar "Gökten rahmet, yerden bereket. Âmin." diye bağırırlarmış. Bu arada hayır için gereken malzemeler de toplanmıştır. Bugün deve yapılmıyor; çünkü deve yapılan çocuk çok ıslanıyor. Fakat hayır için malzeme toplanmaya devam ediliyor. Öğlen 14:00 sularında yemek hazırlanır. İş gününe denk gel diyse ikinci vaktine doğru yemek yapılır. Herkesin işten gelmesi beklenir. Herkes toplu halde yemek yer. Yemekten sonra tekrar yağmur duasına durulur. Okuyan kişi imam veya başka birisi olabilir. Hem Arapça hem de

Türkçe olarak dua edilir. Dua esnasında avuçlar yere bakacak biçimde tutulur.

Bu törende velîlerin rolüne dair bir efsane köyde anlatılmaktadır:

"Bilindiği gibi kuyular eskiden ağaçtan yapılarak dolap denen bir nevi palanga ile kovalar ve insanlar indirilerek temizlenirdi. Son zamanlarda bu külfetli işten vazgeçilmiş ve kuyu motopompla temizleniyor. Motopompla temizlenmeye başlandığı ilk zamanlarda birisinin rüyasına [Hayran Mahmut] girmiş. Rüyada 'Zahmete girmediniz, kendiniz temizlemediniz. Bu yıl size yağmur yok' demiş. O yıl yağmur yağmamış. Bunu da anlatan Ali Baş'tır. Kimin rüyasına girdiği veya rüyada söylenen kim olduğu hakkında bilgi yok." (Can, 1997: 261)

Can'ın naklettiği bu rüya, tarafımızdan köyde doğrulandı; ancak biz de rüyayı kimin gördüğünü öğrenemedik. Bu anlatı, yağmur töreninde velîlerin rolünü bariz bir biçimde göstermektedir. Köy halkı, velîlere ait olmaları dolayısıyla, onların manevî gücüne sahip olduğuna inanılan çelikler vasıtasıyla yağmur yağdığına inanmaktadır. Burada dua veya hayır ikinci derecede önemlidir. Manevî gücün bir parçası olan bu nesnelere, asıl kaynağı da etkileyebilmektedirler ki burada yine büyüün temas ilkesi geçerlidir. Daha önce ele aldığımız yatırın yanından böcek, tahıl vs. alıp yutma uygulaması da aynı ilkeyle ilgilidir.

Sonuç

Bir Türkmen Alevî köyü olan Yatağan köyü, tarihten bu yana Yatağan (Hayran) Mahmut Sultan'la birlikte anılmıştır. Anadolu'nun Türkleşme ve Müslümanlaşma sürecinde kendine düşen tarihî görevi yerine getirdiği anlaşılan bu şeyh/derviş, sonraki yıllarda adı geçen köyde önemli bir kült alanı meydana getirmiş; zaman içinde bu isme yeni isimler de eklenerek günümüzdeki yapı ortaya çıkmıştır.

Alanda yaptığımız gözlem ve derlemelerden çıkardığımız sonuca göre, "Kul ile Allah

arasına kimse giremez.” yargısı Türk halk Müslümanlığı için geçerli değildir. Velî, eren, dede olarak isimlendirilen şahıslar kul ile Allah arasında aracı görevi görmektedirler. Bu açıdan bakıldığında veliyi algılama, hürmet gösterme, aracı kılma gibi noktalarda Sünnî Türkler ile Alevî Türkler arasında bir fark görülmemektedir. Hatta birçok velinin türbesi hem Sünnîler hem de Alevîler tarafından ziyaret edilmektedir. Biçimdeki farklılıklar ise, örneğin adak etinin Alevîlerce yenip Sünnîlerce yenmemesi veya Alevîlerin türbenin eşliğine niyaz etmeleri, tarihten gelen törensel farklılıklardır.

Bizden önceki araştırmacıların tespit ettiği dağ, taş, ateş, ağaç gibi kültlerin varlığını ve etkilerini biz de alanda gördük. Türk evliya kültürünü bu unsurlardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu durum Alevî köylerinde daha belirgindir.

Burada vurgulamak istediğimiz bir diğer nokta, köylülerin “biz kendimizi kurtaramamışız”, “kendi günahımız başımızı aşmış”, “biz de ne var ki” cümleleriyle ifade ettikleri kendini alçak görme eğilimidir. Bu mütevazı tavır, velî kültürünün yaşamasına psikolojik bir katkı yapmaktadır. Kendi ibadetlerini küçümseyen köylüler, velîlerin Allah’la kurduğu ilişkiyi ulaşılmaz bir basamak olarak görmekte; dolayısıyla onlara karşı büyük bir saygı, hayranlık ve korku duymaktadırlar.

Kaynak Kişi Dizini

1. Ahmet Karataş, 1926, ilkokul, Yatağan köyü.
2. Zekai Güler, 1943, ilkokul, Yatağan köyü.
3. Ali Karataş, 1957, ilkokul, Yatağan köyü.

KAYNAKÇA

BARKAN, Ömer Lütfi (1942): “Kolonizatör Türk Dervişleri”, *Vakıflar Dergisi*, II.

BAYAT, Fuzuli (2005): *Türk Şaman Metinleri (Efsaneler ve Memoratlar)*, Ankara.

BİRDOĞAN, Nejat (1995): *Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevîlik*, 3. baskı, İstanbul.

BİRGE, John Kingsley (1991): *Bektaşîlik Tarihi*, çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul.

BOZKURT, Fuat (1990): *Alevîliğin Toplumsal Boyutları*, 2. baskı, İstanbul.

CAN, Yatağanoğlu Alim (1997): *Oğuzlardan Yatağan Mahmud Sultan*, Ankara.

DURKHEİM, Emile (2005): *Dinî Hayatın İlk Biçimleri*, çev. Fuat Aydın, İstanbul.

ERGİNER, Gürbüz (1997): *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul.

ERÖZ, Mehmet (1980): “Türk Boylarında ‘Kansız Kurban’ Geleneği”, *Türk Kültürü*, XVIII/211-214 (Mayıs-Ağustos 1980).

FIĞLALI, Ethem Ruhi (1996): *Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik*, Ankara.

GÖKÇEN, İbrahim (1950): *Tarihte Saruhan Köyleri*, b.y.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1990): *Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî “Vilayetname”*, İstanbul.

GÜNDÜZ, Şinasi (1998): *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara.

İNALCIK, Halil (2000): “Âşıkpaşazade Tarihi Nasıl Okunmalı?”, *Söğüt’ten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel, Mehmet Öz, Ankara.

İNAN, Abdülkadir (1995): *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara.

KORKMAZ, Esat (1993): *Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

MELİKOFF, Irene (1998): *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, İstanbul.

MÜDERRİSOĞLU, Mehmet Emin (1956): *Akhisarlı Türk Büyükleri ve Eserleri*, İzmir.

NOYAN, Bedri (1964): *Hacıbektaş’ta Pirevi ve Diğer Ziyaret Yerleri*, İzmir.

- OCAK, Ahmet Yaşar (1983): *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992): *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2001): "Tarihsel Süreç İçinde Türklerin İslam Yorumu (Tarih Boyunca Türkler ve İslam Problemine Genel Bir Bakış Denemesi)", *Türkler Türkiye ve İslam*, İstanbul.
- ÖZEN, Kutlu (1996): *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, Sivas.
- SELVİ, Dilaver (1990): *İslam'da Velayet ve Keramet*, İstanbul.
- ŞAHAN, Ali (2005): *Manisa İli Akhisar İlçesi Yatağan Köyü Monografisi*, Celal Bayar Üniversitesi Basılmamış Bitirme Ödevi, Manisa.
- TANYU, Hikmet (1967): *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara.
- TANYU, Hikmet (1987): *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara.
- TELCİ, Cahit (1997): "Saruhan Sancağı Bektaşî Zaviyelerinin Arazisi (1826 Tarihi İtibariyle)", *Manisa Dergisi*, 14 (Kasım 1997).
- ULUÇAY, M. Çağatay (1940): *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773. H.-1220 H.)*, İstanbul.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1946): *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar, II*, İstanbul.

DER HEILIGENKULT IM DORF YATAĞAN DES KREISES AKHİSAR VON MANİSA

Gürol Pehlivan

Zusammenfassung

Das Dorf Yatağan im Regierungsbezirk Manisa, Kreis Akhisar, ist ein alevitisches Dorf. Das Dorf entstand und entwickelte sich um das Grabmal des Sultan Yatağan Mahmud herum, von dem angenommen wird, dass er zur Zeit der Saruhanogulları gelebt hat. Es ist bekannt, dass es hier kleine Konvente (hier für zaviye) gegeben hat, das im Jahre 1826 geschlossen wurde. Das Dorf teilte sich zu Beginn des 20. Jh. und ein neues Dorf mit dem Namen Sünnetçiler wurde gegründet.

Diese Arbeit gründet auf der Feldforschung. Die Heiligengrabstätten im Umfeld des Dorfes wurden untersucht, außerdem wurde versucht, in den Ritualen, die im Dorf durchgeführt werden, Spuren des Heiligenkults zu finden. In diesen Ritualen sind Spuren eines hervorstechenden Ali-Heiligenkults vermischt mit dem allgemeinen Heiligenkult festzustellen.

Mit dieser Untersuchung wurde festgestellt, dass zwischen dem untersuchten Dorf und den im Umfeld liegenden sunnitischen Dörfern, hinsichtlich des Glaubens an die Heiligen im Grunde keine Unterschiede bestehen. Die auftretenden Unterschiede in der Durchführung beider Gruppen sind heutige Formen mancher zeremonieller Veränderungen, die im Laufe der Zeit entstanden sind.

Schlüsselwörter: Manisa, Yatağan, Heiligenkult, Sultan Hubyar Bruderschaft, Sultan Yatağan Mahmud.